

Проблеми ідентифікації особи за ознаками зовнішності під час розслідування кримінальних правопорушень

Влада Гусева *

* Д-р юрид. наук, доцент, Харківський національний університет внутрішніх справ, м. Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8614-1573>, e-mail: odin@univd.edu.ua

DOI: 10.32353/khrife.2.2021.07 УДК 343.98

Надійшло 07.07.2021 / Рецензовано 29.09.2021 / Прийнято до друку 04.10.2021 /
Доступно онлайн 10.12.2021

Ідентифікацію особи (як одне з основних тактичних завдань розслідування) здійснюють за різними підставами (зокрема, за ознаками зовнішності). Правоохоронні органи застосовують як процесуальні (пред'явлення особи для впізнання та портретну експертизу), так і непроцесуальні способи такої ідентифікації.

Мета статті — визначити типові проблеми, що виникають під час здійснення ідентифікації особи за ознаками зовнішності, і розробити рекомендації щодо їх усунення та запобігання їм.

Використано комплекс загальнонаукових методів, а саме: системний підхід визначає застосування цих методів і дає змогу вивчити порушені проблеми; діалектичний метод — установити цілі дослідження в динаміці та взаємозв'язку, з'ясувати суб'єктивні й об'єктивні проблеми ідентифікації особи; логічний метод і метод узагальнення — сформулювати рекомендації щодо усунення типових помилок слідчої та експертної практики.

Установлено, що пред'явлення особи для впізнання належить до тих слідчих (розшукових) дій, результати яких за доказовим значенням неможливо здобути в інший спосіб. Основні проблемні питання, які виникають у разі пред'явлення особи для впізнання, класифіковано у дві групи: суб'єктивні (які можна вирішити шляхом підвищення професійної компетентності сторони обвинувачення) й об'єктивні (яких складно позбутися, хоча іноді вони унеможливають проведення такої слідчої (розшукової) дії).

Наголошено, що низька якість порівняльних зразків унеможлиблює вирішення ідентифікаційних завдань під час проведення портретної експертизи. Доведено, що основним завданням сторони обвинувачення є надання порівняльних матеріалів високої якості, із дотриманням певних вимог, а за потреби — залучення судових експертів відповідного фаху.

Ключові слова: кримінальне правопорушення, ідентифікація особи, ознаки зовнішності, пред'явлення для впізнання, портретна експертиза.

Постановка наукової проблеми

Розслідування кожного кримінального правопорушення передбачає встановлення особи, яка його вчинила, збирання доказів, що підтверджують вину зазначеної особи, а також з'ясування інших обставин. Установлення особи злочинця можливе завдяки вирішенню низки ідентифікаційних завдань.

Ідентифікацію особи здійснюють за різними ознаками. На жаль, цей процес не позбавлений певних проблем. Так, О. Ізотов наголошує на фактах фальсифікації та зазначає, що здебільшого це зумовлено відсутністю чи недостатністю фінансування, проте цей аргумент непереконливий з огляду на шкоду (як матеріальну, так і моральну), якої може завдати неправильна ідентифікація особи в кримінальному провадженні або нерозпізнаний фальшивий доказ і яка перевищить можливі видатки на розроблення методів протидії фальсифікації¹.

Окрема група — проблеми, пов'язані із браком і низькою якістю техні-

ко-криміналістичного забезпечення. Зокрема, Т. Г. Чашницька зауважує, що для ідентифікації особи за матеріалами відеозапису необхідні подальші науково-дослідні роботи з розроблення методичного забезпечення та підвищення ефективності програмно-технічного забезпечення, оскільки наявні не здатні цілком задовольнити потреби правоохоронних органів². Крім цього, на процес ідентифікації особи за ознаками зовнішності впливають також інші чинники, зокрема пандемія COVID-19 (санітарно-епідеміологічні заходи — носіння масок, рукавичок тощо)³, популяризація косметологічних процедур та ін. Також ускладнюють процес ідентифікації чинники, обумовлені діяльністю сторони обвинувачення, захисту. Зазначене актуалізує потребу в нагальному дослідженні проблематики ідентифікації осіб за ознаками зовнішності з метою вирішення низки дискусійних питань, що виникають, а також розроблення нових методів ідентифікації з метою забезпечення швидкого, повного й неупередженого розслідування.

- 1 Ізотов О. Ідентифікація особи при проведенні досудового розслідування. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2016. № 3. С. 108.
- 2 Чашницька Т. Г. Можливості ідентифікації особи за матеріалами відеозапису. *Актуальні питання криміналістики* : зб. мат-лів Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 19.12.2019). Київ, 2019. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/16061> (дата звернення: 20.06.2021).
- 3 Protasevich A. A., Foygel E. I. On the scope of criminalistic habitoscopy in the implementation of measures against modern cyber Crime. *Russian Journal of Criminology*. 2020. Vol. 14. No. 3. Pp. 471—480. DOI: 10.17150/2500-4255.2020.14(3).471-480 (дата звернення: 25.06.2021).

Аналіз основних досліджень і публікацій

Проблематика криміналістичного забезпечення розслідування кримінальних правопорушень наразі є однією з найактуальніших у юридичній літературі. Науковці досліджують компоненти криміналістичного забезпечення й особливості його реалізації у питаннях протидії злочинності⁴.

Пильну увагу приділено дослідженню категорій загальної теорії судової експертизи і загальних завдань практичної судово-експертної діяльності⁵. Науковці також зосереджують свої зусилля на криміналістичній габітоскопії⁶.

З огляду на те що доволі довго найбільш апробованою вважали ідентифікацію особи за ознаками зовніш-

ності, яку здійснювали під час пред'явлення для впізнання, новаційною для свого часу стала праця І. В. Жолновича, у якій автор дослідив теоретичні проблеми й питання практики криміналістичного опису особи за зовнішністю⁷, окремі положення якої актуальні й до сьогодні. Поміж останніх ґрунтовних досліджень тактики ідентифікації особи за уявним образом під час пред'явлення для впізнання варто згадати працю Б. В. Безкоровайного⁸.

Наразі у питаннях ідентифікації особи доволі актуальним напрямом є дослідження проблематики ідентифікації особи за особливостями ходи, здійснювані як вітчизняними, так і зарубіжними науковцями⁹. Ідентифікація особи за особливостями ходи — це нова біометрична модальність для автоматичного візуального спостереження й моніторингу,

- 4 Юхно О. О. Криміналістичне забезпечення діяльності установ судових експертиз та органів досудового розслідування і дізнання у протидії злочинності. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики* : зб. наук. пр. 2021. Вип. 23. С. 61—74. DOI: 10.32353/khrife.1.2021.04 (дата звернення: 25.06.2021).
- 5 Полянський А. О., Юодкайте-Гранскієне Г. Щодо класифікації завдань загальної теорії судової експертизи і практичної судово-експертної діяльності (оглядова стаття). *Там само*. 2020. Вип. 22. С. 179—192. DOI: 10.32353/khrife.2.2020.13 (дата звернення: 25.06.2021).
- 6 Див., наприклад: Гулкевич З. Т. Про поняття і проблемні аспекти габітоскопії — криміналістичного вчення про дослідження зовнішності людини. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2018. № 1. С. 140—153 ; Манько Є. С. Історія розвитку, поняття та теоретичні основи ідентифікації особи за ознаками зовнішності. *Криміналістичний вісник* : зб. наук. пр. 2017. № 1 (27). С. 148—153. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/kvis_2017_1_25 (дата звернення: 25.06.2021) ; Шепітько В. Ю., Борисенко І. В., Когут С. О., Могильников О. М. Ідентифікація людини за ознаками зовнішності : наук.-практ. посіб. Харків, 2003. 112 с. та ін.
- 7 Жолнович І. В. Теоретичні проблеми та питання практики криміналістичного опису особи за зовнішністю : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2007. 20 с.
- 8 Безкоровайний Б. В. Криміналістична ідентифікація за уявним образом під час пред'явлення для впізнання : дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2018. 210 с.
- 9 Див., наприклад: Хахановський В. Г., Чашницька Т. Г. Ідентифікація особи за ходою, зафіксованою в матеріалах відеозапису. *Криміналістичний вісник* : наук.-практ. зб. 2020. Т. 33. № 1. С. 72—80. DOI: 10.37025/1992-4437/2020-33-1-72 (дата звернення: 25.06.2021) ; Khan M. H., Farid M. Sh., Grzegorzec M. Vision-based approaches towards person identification using gait. *Computer Science Review*. 2021. Vol. 42. DOI: 10.1016/j.cosrev.2021.100432 (дата звернення: 25.06.2021) ; Khedher M. Ibn, El-Yacoubi M. A., Dorizzi B. Fusion of appearance and motion-based sparse representations for multi-shot person re-identification. *Neurocomputing*. 2017. Vol. 248. Pp. 94—104. DOI: 10.1016/j.neucom.2016.11.073 (дата звернення: 25.06.2021) та ін.

оскільки моделі ходьби дуже корелюють з особистістю суб'єкта. Кількість наукових досліджень із ідентифікації осіб за ходою різко зросла останніми двома десятиліттями завдяки тому, що ці методики не вимагають активної співпраці з користувачами і їх можна проводити без участі цих користувачів. Крім того, ходу доволі складно імітувати, а ідентифікацію можна здійснити шляхом аналізу відеозаписів із низькою роздільною здатністю та за допомогою простих приладів¹⁰. Водночас маємо наголосити, що сьогодні в Україні таких методик проведення судових експертиз не зареєстровано, а тому результати цих досліджень не можна використовувати як процесуальні джерела доказів, що актуалізує потребу в дослідженні інших способів ідентифікації людини.

Вагомий внесок у досліджувану нами проблематику здійснюють науковці, розробляючи й удосконалюючи методи ідентифікації осіб, які перебувають у місцях масового скупчення людей (у натовпі) за матеріалами відеозаписів. Цю проблему успішно розв'язують шляхом використання сучасного програмного забезпечення, що дає змогу ідентифікувати людей як окремих осіб (виокремлюючи їх із груп або навіть рухомого натовпу).

Цікаво, що в деяких країнах, наприклад в Італії, візуальну ідентифікацію людини, яка з'являється в зоні фіксування різних камер, тобто за матеріала-

ми відеозаписів, визначають як повторну ідентифікацію особи. За таких умов науковці не тільки досліджують сам відеозапис, а й використовують інформацію, повідомлену іншими особами, які також потрапили в зону дії камер і перебували у безпосередній близькості до особи, яку слід ідентифікувати, адже це може забезпечити відповідний візуальний контекст для підвищення ефективності повторної ідентифікації осіб у групі¹¹.

Зважаючи на те що отримані відеозаписи, за якими слід ідентифікувати особу, можуть мати низьку якість, для ефективного поліпшення розпізнавання облич за матеріалами відеозаписів учені досліджують різні технології вдосконалення цього процесу. Наприклад, представники Гуанчжоуського університету пропонують синтезувати зображення обличчя на основі 3D-моделювання обличчя та його розмивання. У запропонованому алгоритмі спочатку для побудови 3D-моделі обличчя вони використали фронтальне обличчя у 2D з високою роздільною здатністю, потім із 3D-моделі синтезували декілька віртуальних облич із різними положеннями і, зрештою, деякі деградовані зображення обличчя побудували з оригіналу й віртуальних граней за допомогою процесу розмивання¹². Дещо схожі методики використовують знову ж таки для ідентифікації особи за особливостями ходи¹³.

- 10 Khan M. H., Farid M. Sh., Grzegorzek M. *Ibid.* DOI: 10.1016/j.cosrev.2021.100432 (дата звернення: 25.06.2021).
- 11 Lisanti G., Martinel N., Micheloni C., Del Bimbo A., Foresti G. L. From person to group re-identification via unsupervised transfer of sparse features. *Image and Vision Computing*. 2019. Vol. 83—84. Pp. 29—38. DOI: 10.1016/j.imavis.2019.02.009 (дата звернення: 25.06.2021).
- 12 Hu X., Peng Sh., Wang L., Yang Zh., Li Zh. Surveillance video face recognition with single sample per person based on 3D modeling and blurring. *Neurocomputing*. 2017. Vol. 235. Pp. 46—58. DOI: 10.1016/j.neucom.2016.12.059 (дата звернення: 25.06.2021).
- 13 Huynh-The Th., Hua C.-H., Tu N. A., Kim D.-S. Learning 3D spatiotemporal gait feature by Convolutional Network for person identification. *Ibid.* 2020. Vol. 397. Pp. 192—202. DOI: 10.1016/j.neucom.2020.02.048 (дата звернення: 25.06.2021).

Розробки згаданих науковців та окремі положення їх досліджень підтверджують, що ідентифікація особи за ознаками зовнішності була та залишається актуальною. Водночас ми пропонуємо зосередити свої зусилля на тих проблемних питаннях, що виникають під час ідентифікації особи у процесі пред'явлення для впізнання та під час призначення й проведення портретних експертиз, адже саме ці форми ідентифікації особи за ознаками зовнішності залишаються найпоширенішими у слідчій практиці України.

Мета статті

Визначити типові проблеми, що виникають під час здійснення ідентифікації особи за ознаками зовнішності, і розробити рекомендації щодо їх усунення та запобігання їм.

Викладення основного матеріалу дослідження

Ідентифікація особи можлива завдяки певній фізичній індивідуальності кожної людини. Деякі ознаки особи є унікальними: наприклад, папілярні візерунки пальців рук, ДНК-молекули, райдужна оболонка очей тощо. Ознаки зовнішності також певною мірою є неповторними, у зв'язку із чим ідентифікацію особи за ознаками зовнішності успішно впроваджено у процес розслідування.

Наразі науковці проводять дослідження, спрямовані на спрощення процедури ідентифікації особи за ознаками зовнішності й отримання точніших результатів. Це зумовлено тим, що іноді результати ідентифіка-

ції особи за ознаками зовнішності, яка може відбуватися як під час проведення слідчої (розшукової) дії, так і під час проведення судової експертизи, є єдиним джерелом прямих доказів вини особи в учиненні кримінального правопорушення.

Процес ідентифікації — це поширене вміння, яке доволі довго залишалося непоміченим у психології та когнітивній нейронауці. Нейронауковці, досліджуючи процес ідентифікації особи, яка запам'яталася з попередньої зустрічі, зазначають, що ідентифікація іншої особи обумовлена активаційними відмінностями в медіальній префронтальній корі, лівій нижній лобовій корі, лівій і правій нижніх тім'яних частках, прекунеусі (внутрішній частині тім'яної кори), бічних потиличних кірках і таламусі¹⁴.

Водночас процеси в корі головного мозку, що забезпечують можливість ідентифікації нами інших осіб, відбуваються завдяки сприйняттю нами певних властивостей зовнішності інших осіб. Ними вчені вважають: індивідуальність, відносну стійкість і рефлексорність. Індивідуальність зовнішності людини — це її неповторність, відмінність від зовнішності решти осіб, зумовлена складністю зовнішнього вигляду людини, величезною кількістю ознак її зовнішності і їх варіантів. Відносна стійкість зовнішнього вигляду значною мірою пояснюється тим, що анатомічні ознаки зовнішності зазнають змін лише через значні проміжки часу, унаслідок захворювань або медичного втручання (наприклад, пластичних операцій). Рефлексорність означає можливість точного відображення ознак зовнішності на різноманітних

14 Tholen M. G., Schurz M., Perner J. The role of the IPL in person identification. *Neuropsychologia*. 2019. Vol. 129. Pp. 164—170. DOI: 10.1016/j.neuropsychologia.2019.03.019 (дата звернення: 25.06.2021).

носіях інформації, а саме — матеріальних та ідеальних¹⁵.

Ознаки зовнішності людини класифікують за різними підставами. Наприклад, В. Ю. Шепітько поділяє всі ознаки зовнішності на три групи:

- анатомічні (характеризують зовнішню будову тіла людини: зріст, статуру, форму голови, риси обличчя тощо);
- функційні (рухові, мовні тощо, які людина виявляє зовнішньо, зокрема ознаки поведінки: хода, постава, жестикуляція, міміка, голос, звички тощо);
- прикмети одягу, взуття тощо, які носили постійно, тобто супутні¹⁶.

І. В. Жолнович запропонував поділяти ознаки зовнішності людини за належністю на власні та супутні. Власні ознаки — це такі, що належать цій людині як матеріальному тілу. Вони містять: 1) фізично-демографічні (загальнофізичні й демографічні); 2) анатомічні ознаки; 3) функційні ознаки; 4) особливі прикмети (особливі ознаки). Супутні ознаки доповнюють характеристику зовнішності. До останніх належать: одяг, прикраси, макіяж і подібне¹⁷. Зазначена класифікація доволі докладна і загалом описує сукупність ознак зовнішності, за якими здійснюють ідентифікацію осіб.

Ознаки зовнішності фіксують за допомогою словесного та суб'єктивно-

го портрета. Словесний портрет — це криміналістичний метод опису особи за зовнішністю, який здійснюють за певною системою під час проведення слідчих і процесуальних дій з метою ідентифікації живих осіб і трупів. Суб'єктивним портретом є матеріалізоване зображення зовнішності (або її частини) особи, виготовлене з уявного образу людини, яка її раніше спостерігала¹⁸.

Із метою забезпечення виконання завдань кримінального провадження відомості, які використовують під час складання словесного та суб'єктивного портретів, можуть зазначати у протоколах. Зокрема, їх можуть занотовувати у протоколі допиту свідка, потерпілого, підозрюваного, пред'явлення особи для впізнання.

Установлення тотожності особи за ознаками зовнішності здійснюють на підставі положень теорії ідентифікації, беручи за основу відносну незмінність та ідентифікаційну значущість ознак зовнішності, їх класифікацію, використовуючи відповідні методики дослідження й тактичні рекомендації, розроблені криміналістикою¹⁹. Зважаючи на викладене, пропонуємо визначити процесуальні способи ідентифікації особи за ознаками зовнішності та проблеми, що виникають під час їх реалізації.

Чинним кримінальним процесуальним законодавством передбачена можливість ідентифікації особи у про-

15 Доляева Г. Э., Хильченко Е. Д. Идентификация человека по внешним признакам. Габитоскопия. Научно-практический электронный журнал «Аллея Науки». 2016. № 4. С. 640—641. URL: <https://docplayer.com/46812850-Identifikaciya-cheloveka-po-vneshnim-priznakam-gabitoskopiya.html> (дата звернення: 25.06.2021).

16 Шепітько В. Ю. Криміналістика : слов. термін. Київ, 2004. С. 59.

17 Жолнович І. В. Зазнач. твір. С. 9.

18 Там само. С. 9—10.

19 Осипенко І. П., Гарига-Грихно М. М. Ідентифікація особи за ознаками зовнішності. Криміналістичний вісник : зб. наук. пр. 2017. № 1 (27). С. 146. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/kervis_2017_1_24 (дата звернення: 20.06.2021).

цесі такої слідчої (розшукової) дії, як пред'явлення особи для впізнання.

Під час досудового розслідування пред'явлення для впізнання проводять доволі нечасто. Однак складно переоцінити важливість, інформативність і доказове значення цієї слідчої (розшукової) дії. Іноді пред'явлення особи для впізнання є провідною слідчою (розшуковою) дією, на підставі якої вибудовують обвинувачення, цілком викривають особу у вчиненні кримінального правопорушення. Аналогічні за доказовим значенням результати, які дає ця слідча (розшукова) дія, неможливо здобути в інший спосіб²⁰.

Найчастіше пред'являють для впізнання підозрюваного або особу, щодо якої є підстави вважати, що вона причетна до вчинення кримінального правопорушення. Необхідність проведення пред'явлення для впізнання підозрюваної особи виникає у таких випадках: коли вона бере на себе відповідальність за здійснене злочинне діяння, але докази у справі спростовують цей факт; коли підозрюваний видає себе за іншу особу або не має документів, які підтверджують його особу; коли потерпілий або свідок бачили особу, яка вчинила кримінальне правопорушення, і можуть її впізнати тощо²¹.

Упізнання можна проводити за фотографіями, матеріалами відеозапису, при цьому таке впізнання виключає можливість подальшого пред'явлення особи для впізнання²².

Не поглиблюючись у тактичні й організаційні особливості пред'явлення для впізнання, вважаємо доцільним зазначити, що сутність пред'явлення для впізнання полягає у здійсненні ідентифікації за уявним образом. Структуру цього процесу Б. В. Безкоровайний визначає так: 1) психологічний механізм упізнання; 2) криміналістичний механізм упізнання; 3) природа об'єкта сприйняття; 4) цілісність процесу криміналістичної ідентифікації; 5) особистість суб'єкта впізнання; 6) характер формування мисленнєвого образу; 7) результати впізнання; 8) дії суб'єкта розслідування із процесуального оформлення результатів²³. За підсумками аналізу слідчої та судової практики доходимо висновку, що кожен зі згаданих елементів характеризується низкою складнощів.

До основних проблемних питань, які виникають під час ідентифікації особи за ознаками зовнішності у процесі пред'явлення особи для впізнання, належать процесуальні помилки осіб, які здійснюють розслідування або яким доручено проведення слідчої (розшукової) дії (їх ми умовно називатимемо суб'єктивними); інша група — об'єктивні, які не залежать від діяльності суб'єктів кримінально-процесуальної діяльності. Суб'єктивними чинниками ми вважаємо такі: 1) непроведення попереднього допиту особи, за участю якої проводитиметься впізнання, із докладним відображенням ознак зовнішності, за

20 Климчук М. П., Саковський А. А., Дударець Р. М., Фурман Я. В. та ін. Пред'явлення особи для впізнання за ознаками голосу та мовлення під час досудового розслідування : метод. рек. Київ, 2019. С. 4.

21 Гусева В. О. Теоретичні основи методики розслідування злочинів проти авторитету органів державної влади у сфері правоохоронної діяльності : дис. ... д-ра юрид. наук. Харків, 2021. С. 279.

22 Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI (зі змін. та допов.). Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2013. № 9—10, 11—12, 13. Ст. 88.

23 Безкоровайний Б. В. Зазнач. твір. С. 82—83.

якими вона зможе впізнати особу; 2) наявність попереднього зорового контакту між особою, яка впізнає, та особою, яку вона впізнаватиме, або демонстрування фотографії останньої; 3) добирання статистів, які не відповідають за ознаками зовнішності визначеним у кримінальному процесуальному законодавстві (зокрема, без різких відмінностей у зовнішності), або фотографій, що мають різну форму чи інші особливості, які суттєво впливають на сприйняття зображення; 4) незалучення необхідної кількості статистів або фотографій чи пред'явлення для впізнання відеозапису, на якому зображено менш ніж чотири особи; 5) відсутність понять під час проведення такої слідчої (розшукової) дії чи безперервного відеозапису перебігу цієї дії; 6) відсутність у протоколі підписів усіх учасників слідчої (розшукової) дії.

Об'єктивними проблемами ми вважаємо ті, що не залежать від сторони обвинувачення й зумовлені змінами, яких зазнав об'єкт упізнання, тобто особа, яку впізнають, або чинники, що вплинули на суб'єкта впізнання. Серед них слід виокремити: 1) зміну зовнішності внаслідок хірургічних утручань (пластичні операції); 2) зміну зовнішності через косметологічні процедури (біоревіталізація; мезотерапія; стек гілок ліфтинг; моделювання обличчя особи філерами; ін'єкції ботулотоксину тощо); 3) косметичне оформлення (макіяж); 4) зміна зовнішності внаслідок вікових змін; 5) зміна зовнішності через хвороби або травми (наприклад, поява плям унаслідок псоріазу, неправильно зро-

щені кістки носу після перелому тощо); 6) неможливість упізнання через спливу тривалого проміжку часу та забування ознак об'єкта впізнання; 7) ухилення суб'єкта впізнання від вирішення ідентифікаційних завдань через страх або бажання приховати певні відомі йому факти тощо.

Іще одним процесуальним способом здійснення ідентифікації особи за ознаками зовнішності є портретна експертиза. Її основним завданням є ідентифікація особи (трупа) за фотографією (фотокарткою, негативом) і відеозаписом²⁴. Цей окремий вид ідентифікаційних досліджень полягає у роздільному й порівняльному аналізі зовнішніх прикмет особи, які відобразилися на фотографіях, із застосуванням спеціальних методик зіставлення, суміщення, графічного моделювання і розрахунків взаєморозташування рис обличчя²⁵.

Під час розслідування кримінальних правопорушень необхідність проведення портретної експертизи з метою ідентифікації невпізаного трупа виникає у разі відсутності осіб, які могли б упізнати померлого, і живих родичів останнього, тобто через неможливість отримати порівняльні зразки для проведення молекулярно-генетичної експертизи.

Аналіз матеріалів кримінальних проваджень свідчить, що з метою ідентифікації живих осіб на дослідження експертам найчастіше направляють відеозаписи, на яких зафіксовано протиправну діяльність таких осіб. Використання матеріалів відеозапису в пра-

24 Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : наказ Міністерства України від 08.10.1998 р. № 53/5 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98> (дата звернення: 30.06.2021).

25 Експертизи у судочинстві України : наук.-практ. посіб. ; за заг. ред. В. Г. Гончаренка та І. В. Гори. Київ, 2015. С. 124—125.

воохоронній діяльності обумовлено певними повнотою й ефективністю самого фіксування події (часу, умов, характеру дій) і її учасників²⁶.

На підставі узагальнення експертної практики доходимо висновку, що основними проблемними питаннями, які зумовлюють неможливість проведення портретних експертиз, є такі: 1) низька якість наданих зразків; 2) оптичне деформування порівняльних зразків, обумовлене особливостями відеокамери; 3) специфічний ракурс відеозображення («зверху-донизу»); 4) недостатність освітлення під час фіксування навколишнього середовища²⁷; 5) стан одягу досліджуваної особи та її емоційний стан²⁸; 6) фіксування особи під час активного руху тощо. Аналогічні проблеми, за винятком останньої, виникають і під час проведення портретної експертизи, об'єктом дослідження якої є фотографії.

Слід зауважити, що саме низька якість відеозапису є однією з найрозповсюдженіших причин неможливості отримання категоричного висновку експерта. Із метою вирішення цієї проблематики, тобто з метою покращення якості зображення, як зазначає Т. Г. Чашницька, можливе залучення фахівців із фототехнічних досліджень, які вивчають методи поліпшення якості відеозображень (кадрів відеозапису). Науковиця пояснює це тим, що в подібних дослідженнях використовують

спеціальні програми для покращення якості відео й усунення артефактів (порожніх ділянок зображення). За їх допомогою можна: усунути шуми; збільшити роздільну здатність відеозображення (кількість точок (пікселів) у зображенні за вертикаллю та горизонталлю); усунути дефект «тремтіння» (стабілізувати зображення); поліпшити різкість розмитих ділянок зображення; покращити контраст; коригувати яскравість і насиченість кольорів; обрізати відеофрагменти; повернути зображення; усунути артефакт пікселізації кадрів у разі збільшення роздільної здатності відеозображення²⁹.

Особливу увагу слід приділяти також отриманню порівняльних матеріалів для проведення портретної експертизи за фотографіями, адже від них залежить можливість вирішення судовим експертом ідентифікаційних завдань. Такі зображення виготовляють за правилами впізнавального (сигналітичного) знімання: три погрудні світлин — у правий профіль, анфас (спереду) і з поворотом голови праворуч (напівпрофіль). Для найточнішого відеозображення рис зовнішності голова особи, яку фотографують, під час знімання в анфас і профіль повинна перебувати у вертикальному положенні. Під час знімання в напівпрофіль голова особи повинна бути дещо піднята й повернута праворуч так, щоби чітко проглядалася ліва вушна раковина.

26 Чашницька Т. Г. Проблемні питання ідентифікації особи за матеріалами відеозапису. *Теорія і практика судової експертизи і криміналістики* : мат-ли III Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 27.02.2020). Київ ; Маріуполь, 2020. С. 293. URL: <http://rp.dsum.edu.ua/handle/123456789/2964> (дата звернення: 30.06.2021).

27 Там само.

28 Ильин Н. Н. Судебно-портретная идентификация человека по видеоизображениям. *Методические основы* : монография. Москва, 2017. С. 17.

29 Чашницька Т. Г. Щодо необхідності комплексного дослідження відеозображень судовими експертами. *Теорія та практика судово-експертної діяльності* : мат-ли VIII Міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 27.11.2019). Київ, 2019. С. 441.

Знімання здійснюють із так званої нормальної точки (такого положення фотоапарата, за якого перспективні викривлення об'єкта знімання найменші; під час фотографування голови такою точкою буде розташування апарата на рівні очей особи, яку фотографують). На світлинах у профіль та анфас особа, яку фотографують, повинна бути зображена зі звичайним виразом обличчя, без головного убору й решти предметів одягу, які приховують будь-які предмети; волосся її повинно бути зачесане (у жінок волосся не повинно затуляти вушної раковини). Знімання проводять за освітлення, яке дає змогу якнайповніше виявити рельєф обличчя та його особливості.

Зазвичай застосовують комбіноване освітлення, яке складається з одного доволі інтенсивного джерела світла (вікна, софіту) і екрана з білої тканини або паперу, що відбиває світло. Вирішальним моментом є правильне відображення вушної раковини: на світлинці повинні чітко відобразитися всі її особливості. Під час знімання слід використовувати рівне, доволі світле нейтральне тло. Бажано, щоб порівняльні зразки містили фотографії, близькі до досліджуваної за часом знімання, ракурсом зображення, освітленням³⁰.

Висновки

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що ідентифікація особи за ознаками зовнішності забезпечується завдяки їх індивідуальності, відносній стійкості та рефлекторності. Основними процесуальними способами ідентифікації особи за ознаками зовнішності є пред'явлення особи для впізнання та портретна експертиза.

Пред'явлення особи для впізнання належить до тих слідчих (розшукових) дій, результати яких за доказовим значенням неможливо здобути в інший спосіб. Основні проблемні питання, які виникають під час ідентифікації особи за ознаками зовнішності у процесі пред'явлення особи для впізнання, можна класифікувати у дві групи: суб'єктивні, зумовлені процесуальними помилками сторони обвинувачення, та об'єктивні, до яких належать зміни, що їх зазнав об'єкт упізнання, і чинники, що вплинули на суб'єкта впізнання.

Об'єктивні причини доволі складно усунути, іноді вони взагалі унеможливають проведення зазначеної слідчої (розшукової) дії. Суб'єктивні проблеми можна вирішити шляхом підвищення професійної компетентності сторони обвинувачення.

Портретна експертиза є процесуальним способом ідентифікації особи або трупа за ознаками зовнішності. Значена судова експертиза є унікальною за своїм доказовим значенням, адже завдяки їй можна розв'язати низку ідентифікаційних завдань, вирішити які в інший спосіб неможливо. Особливо вагому роль вона відіграє у кримінальних провадженнях, у яких необхідно ідентифікувати невпізнаний труп, у разі неможливості пред'явлення трупа для впізнання або проведення молекулярно-генетичної експертизи, а також з метою ідентифікації особи, причетної до вчинення кримінального правопорушення, протиправну діяльність якої зафіксовано на відеозаписі або фотографії.

Найтипівішими проблемами, що унеможливають вирішення ідентифікаційних завдань під час проведення портретної експертизи, є низька якість

30 Технологія призначення судових експертиз : практ. порадник ; авт.-уклад.: С. І. Перлін, С. О. Шевцов, О. В. Кокорін. Харків, 2018. С. 68—69.

порівняльних зразків, спричинена як роздільною здатністю камери, так і умовами, за яких було здійснено відеозапис чи фотографування (відстань, ракурс, освітлення тощо). У зв'язку із цим основним завданням сторони обвинувачення є виготовлення порівняльних матеріалів із дотриманням відповідних вимог, якщо йдеться про фотографії. Для підвищення якості відеозапису доцільно застосовувати спеціальне програмне забезпечення, однак залучати до цього слід судових експертів. Якщо якість порівняльних матеріалів підвищити неможливо, має сенс організувати пошук інших зразків.

Потреба в ідентифікації особи за ознаками зовнішності виникає дедалі частіше, що підвищує актуальність досліджуваної проблематики. У контексті досліджуваного питання науковцям слід зосередити свої зусилля на формуванні науково-практичних рекомендацій для правоохоронних органів, розробленні нового й удосконаленні сучасного програмного забезпечення задля забезпечення ефективності здійснення цього процесу.

**Проблеми ідентифікації особи за
ознаками зовнішності
під час розслідування
кримінальних правопорушень**

Влада Гусева

Идентификацию личности (как одно из основных тактических заданий расследования) осуществляют по различным признакам: в частности, по признакам внешности. Правоохранительные органы применяют как процессуальные (предъявление лица для опознания и портретную экспертизу), так и непроцессуальные способы такой идентификации.

Цель статьи — определить типичные проблемы, возникающие при осуществлении идентификации личности по признакам внешности, и разработать рекомендации по их устранению и предупреждению.

Использован комплекс общенаучных методов, а именно: системный подход определяет применение этих методов и позволяет изучать поднятые проблемы; диалектический метод — установить цели исследования в динамике и взаимосвязи, выявить субъективные и объективные проблемы идентификации личности; логический метод и метод обобщения — сформулировать рекомендации по устранению типичных ошибок следственной и экспертной практики.

Установлено, что предъявление лица для опознания относится к тем следственным (розыскным) действиям, результат которых по доказательному значению невозможно получить другим способом. Основные проблемные вопросы, возникающие в случае предъявления лица для опознания, классифицированы в две группы: субъективные (которые можно решить путём повышения профессиональной компетентности стороны обвинения) и объективные (которые сложно устранить, хотя иногда они делают невозможным проведение такого следственного (розыскного) действия).

Подчёркнуто, что низкое качество сравнительных образцов лишает возможности решить идентификационные задачи при проведении портретной экспертизы. Доказано, что основной задачей стороны обвинения является предоставление сравнительных материалов высокого качества, с соблюдением соответствующих требований, а при необходимости — привлечение судебных экспертов соответствующей специальности.

Ключевые слова: уголовное правонарушение; идентификация личности; признаки внешности; предъявление для опознания; портретная экспертиза.

**Problems of human personal identification
by appearance in investigation of criminal
offenses**

Vlada Husieva

Establishing the identity of the criminal is one of the main tactical tasks of the investigation, it is carried out on various grounds: in particular, by appearance features. Law enforcement agencies use both procedural (presentation of a person for identification) and non-procedural ways of identification.

The purpose of the article is to identify typical problems arising in the implementation of a person's identification based on appearance and to develop recommendations for their eradication and elimination.

The complex of general scientific methods was used in the study, in particular, a systematic approach determines the application of these methods and allows you to study the problems voiced. The dialectical method makes it possible to establish the objectives of the study in dynamics and interrelationships, to find out the subjective and objective problems of a person's identification. The logical method and the method of generalization enable to formulate recommendations for eliminating typical errors that occur in investigative and forensic expert practice.

It has been determined that the presentation of a person for identification refers to those investigative (search) actions, the result of which, in terms of evidentiary value, cannot be obtained in another way. Main problematic issues arising while presentation of a person for identification are classified into two groups: subjective (that can be solved by increasing the professional competence of the prosecution) and objective (that are quite difficult to eliminate, though sometimes they generally make it impossible to carry out the specified investigative (search) action).

It was stressed that a typical problem that excludes the possibility of solving identification problems during composite drawing is the low quality of comparative samples. It has been proven that the main task of the prosecution is the production of comparative materials of appropriate quality, in compliance with the relevant requirements, and, if necessary, the involvement of forensic experts of the corresponding specialization.

Keywords: criminal offense; identification of a person; appearance features; presentation for identification; composite drawing.

Фінансування

Це дослідження не отримало жодного спеціального гранту від фінансових установ у державному, комерційному чи некомерційному секторах.

Відмова від відповідальності

Засновники не грали жодної ролі у розробленні дослідження, добиранні й аналізу-

ванні даних, рішеннях про публікацію чи підготовку рукопису.

Учасники

Авторка внесла свій внесок винятково в інтелектуальну дискусію, що є основою цього документа, дослідження судової практики, написання та редагування, і бере на себе відповідальність за її зміст і тлумачення.

Декларація щодо конфлікту інтересів

Авторка заявляє, що у неї відсутній конфлікт інтересів.

References

- Bezkorovainyi, B. V. (2018). *Kryminalistychna identyfikatsiia za uiavnym obrazom pid chas prediavlennia dlia vpiznannia* [Forensic identification by a mental image during presentation for identification] : dys. ... kand. yuryd. nauk. Kyiv [in Ukrainian].
- Chashnytska, T. H. (2019). *Mozhlyvosti identyfikatsii osoby za materialamy videozapysu* [Possibilities for a person's identification by video recordings]. *Aktualni pytannia kryminalistyky* : zb. mat-liv Vseukr. nauk.-prakt. konf. (Kyiv, 19.12.2019). Kyiv. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/16061> [in Ukrainian].
- Chashnytska, T. H. (2020). *Problemni pytannia identyfikatsii osoby za materialamy videozapysu* [Problematic issues of a person's identification by video recordings]. *Teoriia i praktyka sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky* : mat-ly III Vseukr. nauk.-prakt. konf. (Kyiv, 27.02.2020). Kyiv ; Mariupol. URL: <http://rp.dsum.edu.ua/handle/123456789/2964> [in Ukrainian].
- Chashnytska, T. H. (2019). *Shchodo neobkhidnosti kompleksnoho doslidzhennia videozobrazhen sudovymy ekspertamy* [Regarding the need for multidisciplinary research on video images by forensic experts]. *Teoriia ta praktyka sudovo-ekspertnoi diialnosti* : mat-ly VIII Mizhvidom. nauk.-prakt. konf. (Kyiv, 27.11.2019). Kyiv [in Ukrainian].
- Doliaeva, G. Eh., Khilchenko, E. D. (2016). *Identifikatsiia cheloveka po vneshnim priznakam. Gabitoskopiia* [Identification of a person by external features. Composite drawing]. *Nauchno-prakticheskii ehlektronnyi zhurnal «Alleia Nauki»*. № 4. URL: [120](https://docplayer.com/46812850-Identifikaciya-</p></div><div data-bbox=)

- cheloveka-po-vneshnim-priznakam-gabitoskopiya.html [in Russian].
- Ekspertyzy u sudochynstvi Ukrainy (2015) [Forensic examinations in the judicial process of Ukraine] : nauk.-prakt. posib. ; za zah. red. V. H. Honcharenka ta I. V. Hory. Kyiv [in Ukrainian].
- Hu, X., Peng, Sh., Wang, L., Yang, Zh., Li, Zh. (2017). Surveillance video face recognition with single sample per person based on 3D modeling and blurring. *Neurocomputing*. Vol. 235. DOI: 10.1016/j.neucom.2016.12.059.
- Hulkevych, Z. T. (2018). Pro poniattia i problemni aspekty habitoskopii — kryminalistynoho vchennia pro doslidzhennia zovnishnosti liudyny [On the concepts and problematic aspects of composite drawing: the forensic doctrine on the study of human appearance]. *Visnyk Chernivetskoho fakultetu Natsionalnoho universytetu «Odeska yurydychna akademiia»*. № 1 [in Ukrainian].
- Husieva, V. O. (2021). *Teoretychni osnovy metodyky rozsliduvannia zlochyniv proty avtorytetu orhaniv derzhavnoi vlady u sferi pravoohoronomoi diialnosti* [Theoretical bases of a methodology for investigating crimes against public authorities in the field of law enforcement activity] : dys. ... d-ra yuryd. nauk. Kharkiv [in Ukrainian].
- Huynh-The, Th., Hua, C.-H., Tu, N. A., Kim, D.-S. (2020). Learning 3D spatiotemporal gait feature by Convolutional Network for person identification. *Neurocomputing*. Vol. 397. DOI: 10.1016/j.neucom.2020.02.048.
- Ilin, N. N. (2017). *Sudebno-portretnaia identifikatsiia cheloveka po videoizobrazheniim. Metodicheskie osnovy* [Forensic composite drawing of a person by video images. Methodological foundations] : monografiia. Moskva [in Russian].
- Izotov, O. (2016). *Identifikatsiia osoby pry provedenni dosudovoho rozsliduvannia* [Identification of a person while pre-trial investigation]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoi akademii prokuratury Ukrainy*. № 3 [in Ukrainian].
- Khakhanovskiy, V. H., Chashnytska, T. H. (2020). *Identifikatsiia osoby za khodoiu, zafiksovanoiu v materialakh videozapysu* [A person's identification by gait recorded in video recordings]. *Kryminalistychnyi visnyk*. T. 33. № 1. DOI: 10.37025/1992-4437/2020-33-1-72 [in Ukrainian].
- Khan, M. H., Farid, M. Sh., Grzegorzec, M. (2021). Vision-based approaches towards person identification using gait. *Computer Science Review*. Vol. 42. DOI: 10.1016/j.cosrev.2021.100432.
- Khedher, M. Ibn, El-Yacoubi, M. A., Dorizzi, B. (2017). Fusion of appearance and motion-based sparse representations for multi-shot person re-identification. *Neurocomputing*. Vol. 248. DOI: 10.1016/j.neucom.2016.11.073.
- Klymchuk, M. P., Sakovskiy, A. A., Dudarets, R. M., Furman, Ya. V. ta in. (2019). *Prediavlennia osoby dlia vpiznannia za oznakamy holosu ta movlennia pid chas dosudovoho rozsliduvannia* [Presentation of a person for identification by voice and speech features while pre-trial investigation] : metod. rek. Kyiv [in Ukrainian].
- Lisanti, G., Martinel, N., Micheloni, C., Del Bimbo, A., Foresti, G. L. (2019). From person to group re-identification via unsupervised transfer of sparse features. *Image and Vision Computing*. Vol. 83—84. DOI: 10.1016/j.imavis.2019.02.009.
- Manko, Ye. S. (2017). Istoriia rozvytku, poniattia ta teoretychni osnovy identyfikatsii osoby za oznakamy zovnishnosti [History of development, the concept and theoretical bases of a person's identification by appearance]. *Kryminalistychnyi visnyk*. № 1 (27). URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/krvis_2017_1_25 [in Ukrainian].
- Osyenko, I. P., Haryha-Hrykhno, M. M. (2017). *Identifikatsiia osoby za oznakamy zovnishnosti* [A person's identification by appearance features]. *Kryminalistychnyi visnyk*. № 1 (27). URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/krvis_2017_1_24 [in Ukrainian].
- Polianskyi, A. O., Yuodkaite-Hranskienie, H. (2020). Shchodo klasyfikatsii zavdan zahalnoi teorii sudovoi ekspertyzy i praktychnoi sudovoekspertnoi diialnosti (ohliadova stattia) [Regarding relation between classification of forensic science general theory tasks and practical forensic activity (Review Article)]. *Teoriia ta praktyka sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky*. Vyp. 22. DOI: 10.32353/khrife.2.2020.13 [in Ukrainian].
- Protasevich, A. A., Foygel, E. I. (2020). On the scope of criminalistic habitoscopy in the implementation of measures against modern cyber Crime. *Russian Journal of Criminology*. Vol. 14. No. 3. DOI: 10.17150/2500-4255.2020.14(3).471-480.
- Shepitko, V. Yu. (2004). *Kryminalistyka* [Criminalistics] : slov. termin. Kyiv [in Ukrainian].

- Shepitko, V. Yu., Borysenko, I. V., Kohut, S. O., Mohylnikov, O. M. (2003). *Identyfikatsiia liudyny za oznakamy zovnishnosti* [A person's identification by appearance features] : nauk.-prakt. posib. Kharkiv [in Ukrainian].
- Tekhnolohiia pryznachennia sudovykh ekspertyz* [The technology of forensic examination appointment] (2018) : prakt. poradnyk ; avt.-uklad.: S. I. Perlin, S. O. Shevtsov, O. V. Kokorin. Kharkiv [in Ukrainian].
- Tholen, M. G., Schurz, M., Perner, J. (2019). The role of the IPL in person identification. *Neuropsychologia*. Vol. 129. DOI: 10.1016/j.neuropsychologia.2019.03.019.
- Yukhno, O. O. (2021). Kryminalistychne zabezpechennia diialnosti ustanov sudovykh ekspertyz ta orhaniv dosudovoho rozsliduvannia i diznannia u protydii zlochynnosti [Forensic support of the activities of forensic science institutions and pre-trial investigation and inquiry bodies in counteraction to crime.]. *Teoriia ta praktyka sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky*. Vyp. 23. DOI: 10.32353/khrife.1.2021.04 [in Ukrainian].
- Zholnovych, I. V. (2007). *Teoretychni problemy ta pytannia praktyky kryminalistychnoho opysu osoby za zovnishnistiu* [Theoretical problems and issues of composite drawing practice by a person's appearance] : avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk. Kyiv [in Ukrainian].
- Гусева, В. (2021). Проблеми ідентифікації особи за ознаками зовнішності під час розслідування кримінальних правопорушень. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. Вип. 2 (24). С. 109—122. DOI: 10.32353/khrife.2.2021.07.